

STATSMINISTERN

Anförande vid
Livsmedelsarbetare-
förbundets kongress
15.6.71.

Det väcker idag ingen uppståndelse om någon bekänner sig till demokratin. De flesta vill betrakta sig som goda demokrater.

Då kan man säga: de demokratiska idéerna är starkt förankrade hos folket. Allting är ganska gott.

Men detta konstaterande rymmer också vissa faror.

Det kan leda till att vi i självbelåtenhet glömmer att de flesta människorna i världen lever under förtryck - av främmande herrar eller inhemska härskare. Politisk frihet i den mening vi lärt oss att värdesätta den är ett privilegium för en liten minoritet av jordens folk.

Det kan medföra att vi slappnar i vaksamhet inför missbruk av ordet demokrati. Handlingar som vi ur ^{M. Palmes} ~~nordiska~~ synpunkter måste fördöma - utan att vi därför behöver jämställa dem - sker nästan alltid i demokratis namn.

Raspolitiken i Sydafrika, överstejuntans tortyr

i Grekland, Portugals kolonialkrig i Afrika sägs gälla demokratin och den fria världen. Östeuropas diktaturer upp~~lämnar~~^{får} ordet "folkdemokrati" som täckmantel för förtrycket.

Bomber vräks över Vietnam, Laos och Cambodjas byar i demokratin och frihetens namn. Så kan missbruket leda till att ordet mister sitt skimmer och nya generationer förbinder det med sådant de upplever som vederstyggligt i dagens värld.

Kanske vi heller inte tillräckligt känner att demokratin är ett ofullkomligt styrelseskick. Den kan och tål ~~för och för sig~~ alltid att kritiseras. Pampvälde, talar man om. Avståndet mellan styrande och styrda påtalas. Man angriper det s.k. systemet, som anses befolkat av höga gubbar, organisationer och maktapparater. Detta kan vara led i en nyttig och nödvändig självprovning, som det finns all anledning att lyssna till. Men alltför lätt tas orden i munnen ~~av~~^{av} dem som har till syfte att förgöra demokratin. Och historien ger många exempel på att demokratin krossats av människor som sagt sig kämpa för "verklig demokrati" och "folkets egentliga mening".

Insikten härom kan leda oss till en försvarsposition som skymmer att demokratin är ett utomordentligt krävande styresskick. Den måste finnas ständigt nya vägar till vitalisering, till att nå ut till människorna för att engagera dem och göra dem aktiva. Diktaturen bjuder ett maskineri i lydnad, slutet och till det yttre väloljat. Demokratin bygger på lojalitet, öppenhet, pulserande liv. Den måste därför ständigt vinnas på nytt.

Demokratin, slutligen, har en social innebörd. Människornas medverkan bygger på en förväntan om förändring i den sociala verkligheten. Glänsande demokratiska former blir tomma skal om de inte förmår visa handlingskraft när det gäller att lösa de problem som människor upplever som väsentliga i sin tillvaro.

Det kan mot den bakgrunden vara skäl att säga något om arbetarrörelsen och demokratin. Det blir också något av mitt bidrag och min hyllning till Livsmedelsarbetareförbundets 75-årsjubileum.

Vid den tid då Livsmedelsarbetareförbundet bildades stod arbetarrörelsen mitt uppe i vad Hjalmar Branting kallade för de våldsamma undentrycksförsökens period. Samhällets alla maktmedel togs i anspråk för att slå ned arbetarrörelsen. Den var socialt ^{förhindrad} förhindrad och föraktad, politiskt utestängd. Det hade varit förklarligt om den letat efter desperata utvägar ur förtryck, behärskats av tanken på att sätta våld mot våld. Så blev icke fallet. Vid den andra partikongressen 1891 förklarade det socialdemokratiska partiet visserligen att det måste "taga i betraktande möjligheten av att det organiserade våldet kan bli det lidande proletariats slutliga förlossare", men "så länge ännu inte den allmänna rösträttens fredliga medel är prövat uttalar kongressen på det bestämdaste sitt ogillande av all slags dynamitagitatorer och stämplas som förrädare mot våra principer sådana agitatorer, som upphetsar massorna till våldshandlingar mot enskilda." Man tog avstånd från våld, anarkism och bolsjevism. Man valde den parlamentariska vägen.

Den stora massan av arbetare var utestängda från rösträtten. Men rösträtten för de besuttna ansågs inte som ett vapen i förtryckarnas händer

Det var det faktum att rösträtten begränsades till klasser som hade makt och privilegier som var målet för kritiken. Rösträtten förkastades inte. Den hade ett eget värde. Den ville det arbetande folket också ha.

Kampen blev lång och hård. Det tog mer än ett kvartsekel innan den allmänna rösträtten blev verklighet. Det vittnar om stort tålamod.

Segern vanns med fredliga medel. Stundom söker man i dagens debatt ge ett falskt romantiskt skimmer åt arbetarrörelsens genombrottsår, som om det var anarkisternas reflexhandlingar som gett resultat, som om det var unghinkarna som fört färlan .

Så borde arbetarrörelsen agera också idag, lyder den underförstådda slutsatsen. Ingenting kunde vara felaktigare. Arbetarrörelsen vann förtroende och blev en stor folkrörelse på grund av innehållet i den politiska och fackliga kraven, men också därför att folkets krav när det gäller målet förenades med värdighet, självdisciplin och ett benhårt fasthållande vid den fredliga samhällsordningens metod. Så byggdes en folkrörelse. Och det är en lärdom som vi inte glömmer.

Just i segerns ögonblick, just som den allmänna rösträtten beslutats, stod vi ånyo inför ett vägval. Det första världskriget gick mot sitt slut. Gamla självhärskardömen ramlade som käglor ute i Europa. Återstod valet mellan revolution och reformism. I det läget, 1919, fällde Hjalmar Branting följande ord:

"Vi ha kämpat en mansålder för demokratin. Icke skall man kunna inbilla oss, att det vi kämpat för är en värdelös illusion. Finns det verkligen någon, som på allvar önskar, att vi skulle stå där vi stodo, då rösträttskampen började? Envar förstår, att något sådant är orimligt. De flesta torde även inse, att ett folk inte kan leva sitt liv utan demokrati, men det är farligt att försvaga känslan härför hos arbetarna, ty detta kan komma att få till följd, att de andra klasserna åter rycka makten till sig. De klasser, som stå emot arbetarklassen, kunna egentligen icke tänka sig bättre Bundsförvanter än dem, som bland arbetarna försöka framställa demokratin som värdelöst bosch."

De orden duger gott som motto för vår verksamhet ännu idag.

På 30-talet ställdes frågor om demokratins förmåga att överleva ånyo på sin spets. Valet ^{konstigt} många stå mellan kommunism och nazism. Ute i Europa tvinade demokratierna bort eller fälldes. Demokratien hade inte mycket att peka på. Bakom sig hade man 20-talets många arbetslöshetskriser, politisk splittring, parlamentarisk svaghet. Så kom löften om starka män som ^{skulle} ~~rojda~~ upp, skapade ^{se} ~~de~~ ordning och gav arbete åt miljoner arbetslösa.

Ändå överlevde demokratin. I Franklin Roosevelts USA, i England och på andra håll. Det gav människorna hopp i de totalitära staterna. Demokratien levde som ett mål och en dröm i Hitlers koncentrationsläger och i Stalins slavläger. Roosevelts ambassadör i Berlin under 30-talet, Charles Dodd, beskriver triumferande i sin dagbok hur nazisterna i Sverige, trots intensiv propaganda, trots arbetslösheten, inte lyckades erövra ett enda mandat i valet 1936.

Kampen för demokratin ^{kunde} ~~skulle~~ ^{fasthet} ~~fasthet~~ och trohet mot idealen. Så här sade Per Albin Hansson "Det måste alltjämt sägas ifrån att våld och demokrati äro varandras fiender, att våldshandlingar endast kunna skada var sak, att varje undfallenhet från vår sida mot våldspredikningar ger näring åt våldsspekulationerna på annat håll, att så länge vi umgås med våldstankar riskerar att driva fram krafter som arnorstädes mördar

demokratin. Det gives här ingen kompromiss. Skulle nävrätten tolereras bleve ordnat demokratiskt samhällsliv omöjligt. En demokratisk ordning kan icke bestå utan disciplin, respekt för lagarnas och ordningens upprätthållande. Alla har vi i det avseendet vårt ansvar och icke minst den arbetarklass, som representerar den starkaste samlade politiska makten i vårt land..... Land skall med lag byggas. Denna för demokratin grundläggande sats kommer den svenska socialdemokratin i alla skiften att förbliva trogen."

Liksom Hjalmar Branting ställde Per Albin Hansson troheten mot demokratin som en förutsättning för samhällsordningens genomförande:

"Det sades också häromkvällen något om, att först när demokratin blir socialistisk får den sin stora betydelse. Återigen ett försök att suddas ut känslorna av förpliktelser mot demokratin nu. Det är klart, att demokratin skall bli socialistisk. Utan att vi få även ekonomisk demokrati, är demokratin icke fullständig. Vi arbeta för att bygga ut den på det sociala och ekonomiska fältet, men förutsättningen för att kunna fullständiga den är att bevara vad vi redan vunnit. Man kan också säga, att det enda sättet att vinna en folkmajoritet för detta utbyggande är att visa trohet till

den demokrati, som redan tillkämpats. Man lägger icke ökat ansvar hos den som sviktar under ett mindre, man lägger icke sitt öde i händerna på den som visar vacklan och svaghet. Undfallenhet i kritiska dagar väcker misstänksamhet, kommer folk, som är på väg till oss att tveka, försvagar vårt förtroende. Det är lätt att draga lärdomen av detta: aldrig slappnande vaksamhet, stål i viljan och kraft i tagen.

Det gäller att skydda vårt land från olyckor, som övergått andra länder och folk, att kväva de upplösningens och desperationens krafter, som tro att deras tid kommit även hos oss, att trygga fredlig utveckling på lagens grund, att visa den demokratiska styrelsens förmåga att länka folkets öden fram till tryggad försörjning och lagbunden frihet."

Demokratin överlevde därför att människorna kände att den i sig representerade ett värde och en möjlighet.

1948 - då folkdemokratin triumferade i Prag, upplevde vi dess värde. Och under mörka efterkrigsår gick socialdemokratin ånyo ut till kamp för demokratins idéer mot diktaturens anhängare i vårt land.

Den 21 augusti 1968 - då pansarvagnarna rullade på Prags gator och drömmen om folkstyre krossades för tredje gången på 30 år - visste vi alla precis vilka värden som demokratin bjuder.

Jag har ganska utförligt citerat vad som under vår historia sagts om demokratin. Det är inte bara avsett som en historisk ~~kv~~alkad.

Avsikten är denna: det som sa's 1891, eller 1919, eller 1930, eller 1948 - det har samma giltighet idag. Ett parti, en rörelse förändras genom åren. Men det finns vissa grundläggande idéer som står fast. Där får man inte svikta. Ty då förlorar man mycket av det som givit rörelsen innehåll. Då sviker man vad väldigt många människor i landet upplever som en trygghet: Trofastheten mot demokratin. Respekten för lagbunden ordning. Avvisandet av våldet som politiskt kampmedel.

Sålunda beslöt arbetarrörelsen att välja reformismen som metod att förändra samhället.

Var det fel om man ser till resultatet?

Vi behöver inte hänge oss åt självberöm eller överdriven förnöjsamhet. Inte heller behöver vi skämmas. Vi ~~kan~~ faktiskt konstatera att vi nått längre än något annat land när det gäller trygghet och välfärd, vare sig detta land haft en

reformistisk eller revolutionär utveckling.
Man behöver bara peka på socialpolitiken,
arbetsmarknadspolitiken, utbildningspolitiken,
den kraftiga standardstegringen, såväl i fråga
om privat konsumtion som samhällelig service.

Det har vidare inom den s.k. *Wade-kommis* samskett en omfattande maktförskjutning från enskilda kapitalintressen till samhället. Löneandelen av nationalinkomsten har påtagligt stigit under de senaste 15 åren och är klart större än i andra länder. Inkomstfördelningen är gynnsam i ett internationellt perspektiv.

Jag säger inte detta för att undanskymma de brister som finns i samhället, utan för att konstatera att den reformistiska metoden visat sin slagkraft när det gäller att förbättra människornas tillvaro. De testuggare som hävdar att ingenting skett i Sverige på 40 år befinner sig långt från verkligheten. Det vet de. Ändå är de tvingade att hålla fast vid sina teser. Ty annars mister argumentet för en våldsam resolution sin sälta. Revolutionen med alla de mänskliga offer den innebär, blir ju bara meningsfull som en sista desperat utväg när alla andra möjligheter är stängda. Dess syfte är att möjliggöra ett fredligt uppbyggnadsarbete. Dagen efter revolutionen blir revolutionären knegare. Det är inte fullt så romantiskt. Men det är vardagen.

Så splittras revolutionens anhängare i det svenska samhället i allt fler och allt

mindre sekter, där de kan värna sin renlärighet i inre fejder. Vi har inte tid med revolutionära drömmar. Ty vi har alltför mycket att uträtta för att förbättra och förändra det svenska samhället. Vi har inte råd med opportunistiska lekar med våldet, vare sig i stort eller smått. Ty vi är alltför angelägna att värna människors trygghet och deras ~~förkärlek~~^{för kärlek} för fredlig samlevnad och för demokratiskt fattade beslut.

Förreformismen blir organisationen, rörelsen det viktigaste instrumentet för samhälls-
omdaning. För att den skall kunna vara ett sådant instrument fordras öppenhet, respekt för kamraterna, hänsyn och sammanhållning. Organisation liksom folkstyret måste bygga på ett representativt system. Man väljer förtroendemän. Det är inget idealiskt system. Det perfekta styrelseskicket existerar inte. Men det är det bästa som står oss till buds. Någon måste företräda de andra. Vi kan inte samla alla på en plats och besluta allting. Alternativet till ett representativsystem är att representationen är helt slumpmässig eller bestäms av helt andra än demokratiska principer.

I Sverige har arbetet i folkrörelserna varit den naturliga vägen att förankra demokratin. Det har varit fråga om praktiskt vardagsarbete i fackföreningsrörelse, Kooperation, nykterhetsrörelse, ungdomsorganisationer, politiska partier. Det har gett stabilitet och långsiktighet åt arbetet. Det har för oerhört många människor betytt chansen att i gemenskap med andra förbättra sina medmänniskors och sina egna ekonomiska, sociala och kulturella villkor. Demokratin vitalitet och handlingskraft i de nordiska länderna beror väsentligen på folkrörelserna.

1821
 När man ser i Stundom
 2. del av allas mellan
 de gittent börja ut
 de gittent vänta.
 he om angripa dem
 de till det de vill stå
 möda systemet, de andra
 den för att dem
 är ett verk med
 prins leger.

De utsätts nu från vissa håll för hårda, ofta lite föraktfulla angrepp. Kommunalmän, fackliga förtroendemen och folkbildare klumpas ihop till en skock anonyma makt-havare. ¹

Stundom bjuds stormötet, där den rent fysiska styrkan ofta avgör och där talkören framstår som retorikens höjdpunkt som ett alternativ. Arbetarrörelsen vårdar sina stormöten - på första maj och vid andra tillfällen - för att skapa opinion. Men den värnar också sina demokratiska arbetsformer.

De ger även den lågmälda chansen att disku-

tera. De ger människorna möjlighet att i gemensam, praktisk handling förverkliga solidariteten. De fostrar till hänsyn och förståelse.

Under senare år har en rad aktivitetsgrupper för olika ändamål kommit till. De har säkert kommit för att stanna. Det vore fel att nedvärdera dem. De kan sätta strålkastarljuset på brister och ofullkomligheter. De kan stimulera människor, göra dem aktiva. De har goda möjligheter att dra till sig uppmärksamhet.

Men det som är deras styrka är samtidigt deras svaghet. Bristen på långsiktig målsättning och helhetssyn och tillfälligheten i snabbt uppblossande aktioner gör dem lätt till dagssländor. Det är oerhört pretentiöst när man på en del håll söker framställa dessa som ersättare för folkrörelsens demokrati. Det skulle leda till ett anarkistiskt styrelseskick, en jaktmark för de starka och hänsynslösa och en fasa för de svaga och lågmälda.

Man möter hos folkrörelsernas företrädare ofta en stor bitterhet mot massmedia. De glöms bort, skuffas bort, tycker man.

Kritiken är delvis orättvis. Massmedia har betytt mycket för att vitalisera den politiska debatten, sprider kunskap om fakta och idéer. Det glömmes ofta. Det ligger emellertid i massmedias karaktär att premiera den nyhet som ger den uppseendeväckande rubriken eller den goda kameravinkeln.

Jag frågade nyligen en företrädare för ett Folkets Hus i en mellansvensk stad hur många möten man hade per dag. Svaret var 3 - 4 om dagen, ett tusental per år. Dit kommer nästan aldrig massmedia och det skall vi inte räkna med. Men där skapas i hög grad den praktiska politiken, fackligt och politiskt. Där samlas rådslagen och studiecirklarna. Där dras riktlinjer upp för lönepolitik, agitation, kampanjer. Där skrivs motioner till fullmäktige, parti-distrikt, kongresser. Där växer frågorna fram och förankras i vardagen. Detta är demokrati. Det förekommer varken ett diktatoriskt eller anarkistiskt samhälle.

Det finns två slags dramatik.

En är stormötets hektiska, glansfulla men snabbt bortdöende spänning. Den blir lätt en jakt efter ständigt nya barrikader, efter magiska gester att trollbinda ögonblicket.

Den andra är de hundratusentals människor som i praktiskt, strävsamt vardagsjobb formar ut riktlinjer för politiken och omsätter den i handling. Det är den dramatiken som är grundvalen för vår demokrati.

Men det vore farligt att teckna en idealbild, som inte stämmer eller att försöka döva självkritiken. Demokratin är inte ny längre. Den bärs inte upp av den första vågen av entusiasm. Den är folkhemskt vardaglig och etablerad. Den har ryggriktiga stolar och Amelin på väggen. Därmed löper den också risk att stelna. Glåpord om pampar bör inte hindra oss att bekämpa den pamp som kan rymmas inom oss. Tjat om byråkrati bör inte hejda oss från att lyfta näsan ur trallen, kritik och debatt bör inte upplevas som en plåga, utan som en stimulans. När avdelningen blir större, kommunerna färre och frågorna flera ställs större krav för att hålla vitaliteten vid liv. Det är alldeles korrekt att många människor känner vanmakt inför svårigheten att överblicka och påverka skeendet.

För att bevara vitaliteten måste demokratin gå ständigt vidare framåt till nya områden, med nya metoder för att stimulera människorna och ge ansvar.

Det gäller inom våra egna organisationer. Rådslagen som tagits upp inom partiet och inom åtskilliga fackförbund innebär en förnyelse av det politiska arbetet som väckt stor internationell uppmärksamhet och kopierats av andra partier i Sverige. För att ta ett exempel. Vi sände ut förslaget om stöd till äldre arbetskraft på snabbremiss till våra organisationer. Tusentals människor samlades i små grupper, diskuterade problemen och sände in sina svar. Många av dem hade en unik kunskap om verklighet på detta område. Inrikesministern kunde i sin proposition till riksdagen redovisa flera punkter där ^{rådslags} riksdagsgruppens ^{syn} synpunkter direkt påverkat förslaget.

Det gäller inom produktionslivet. Frågan om medinflytande kommer att stå i förgrunden under 70-talet. Det är inte bara demokratiskt värdefullt, det är nödvändigt för att lösa problemen. Tage Erlander har i en rad artiklar visat hur en förbättrad arbetsmiljö kräver ett ökat inflytande och en aktiv medverkan från löntagarna själva. Lika litet som under rösträttskampen kräver man makten för dess egen skull. Men en social förnyelse av villkoren i arbetslivet kan endast äga rum om de anställda arbetarna och tjänstemännen får möjlighet att själva påverka förhållandena på de arbetsplatser där de gör sin insats.

Jag hävdade inledningsvis att demokratin har en social innebörd. Den är inte bara form, utan innehåll. Folket skall ha möjlighet att påverka ^{nya} ~~sociala~~ villkor. Demokratin skall kunna praktiskt lösa de problem som människorna upplever som centrala. Det är en fråga om ~~förtroende~~ för möjligheten att gemensamt forma sin framtid. Demokratin förtvinar om den saknar handlingskraft.

En del förtvivlar inför de ändlösa diskussioner, de hårda politiska strider, de kompromisser och den ständiga illustration till mänsklig skröplighet och ofullkomlighet som demokratin uppvisar. De förhäxas av de slutna systemens yttre bild av målmedvetenhet, sammanhållning och handlingsförmåga. Det är en felsyn. Hitler och Mussolini gav bilden av styrka. Men inuti var systemet ruttet. Stalins diktatur gick segrande fram. Och ängsliga teckentydare visade på kontrasten mellan stalinismens obändiga kraft och demokratins svaghet. Nu vet vi att bakom fasaden gömdes en oändlig byråkrati, ineffektivitet, en ängslig bevakning.

Idag förhäxas en del av den kinesiska kommunismen och de multinationella företagen i väster som framtidens två motpoler. De är slutna system. Men i grunden känner jag ingen oro. De kommer också att drabbas av slutenhetens öde.

Öppenheten, debatten, det folkliga inflytandet är en styrka. Det visade sig på 30-talet att det gick att med demokratins

medel lyfta landet ur massarbetslöshetens gissel och massfattigdomens plåga. Och det var det folkliga inflytandet, i folkrörelser, i fackliga organisationer som stakade ut kursen, bar upp reformarbetet.

Uppbyggnadsarbetet efter kriget klarade demokratin, trots alla klagovisor och svårigheter, med större vitalitet och framgång än diktaturen. Ser man på det reformarbete som under efterkrigstiden genomförts i de nordiska länderna finns inget ~~motstycke~~ därtill i någon diktatur.

En diktatur kunde inte klarat det. Den saknar den levande kontakten med människorna, det ständiga växelspel mellan styrande och styrda, folkrörelsens medlemmar och deras ledning, som ger värde åt demokratin.

Öppenheten är demokratins styrka. Den får inte förrådas. De dokument som nu publiceras om den amerikanska Vietnampolitiken under 60-talet och som visar en klar motsättning mellan de synpunkter som den politiska och militära ledningen redovisade för folket och de förberedelser för aggression som den i hemlighet bedrev är ur demokratisk synpunkt något av en katastrof. Det förefaller som ~~man~~ medvetet fört folket bakom ljuset. Jag har sedan många år ~~xxxxxx~~ hävdatt att kriget i Vietnam, långt ifrån att vara ett försvar för demokratin, utgör ett hot mot demokratins ideal i hela världen. För inte länge sedan ansåg ~~man~~ på en del borgerligt håll denna synpunkt närmast landsförrädisk.

Det kommer ständigt nya bekräftelser på riktigheten i denna ~~syn~~ ^{Vietnamkriget} ~~syn~~. Skall människorna i världen bevara förtroendet för ett demokratiskt styrelseskick måste Förenta Staterna omedelbart, fullständigt och ovillkorligt försvinna ur Vietnam.

Det vietnamesiska folket måste självt få bestämma om sitt öde.

70-talet kommer att ställa mycket stora krav på demokratins handlingskraft. Den tekniska utvecklingens konsekvenser för sysselsättning och trygghet, miljöförstöringen, risken för växande klyftor och ökade klasskillnader är inga onda drömmar. De är realiteter här och nu, de upplevs av människor som ett hot, påverkar deras förtroende för framtiden och möjligheter att påverka framtiden.

Förutsättningen för att lösa problemen är att vi öppet redovisar dem. 1912 skrev Rickard Sandler en bok som hette "Samhället sådant det är". Den fick enorm genomslagskraft. Den talade i nyktra, kalla siffror om hur människorna hade det. Fakta gav den agitatorisk slagkraft.

Jag har redan understrukt att vi sannerligen har anledning att känna stolthet över det reformverk som uträttats här i landet. Arbetarrörelsens idéer har i praktisk handling visat sin slagkraft. Så kan vi öppet redovisa de brister som finns.

Inkomstfördelningen i landet är orättvis. Skillnaderna i levnadsnivå är för stora. Många har i förhållande till flertalet, alltför låga inkomster. Det visar statistiken i kalla siffror.

Arbetsmiljön är ett hot mot många människors hälsa. Därför känner de fruktan. Livsmedelsarbetarförbundet redovisar på sin utställning de yrkesskador och risker som drabbar era medlemmar. Det är en del av samhället sådant det är.

Rationaliseringen, föränderligheten ger högre standard. Den kostar också många människors sysselsättning. Därför upplever de otrygghet.

De äldre på arbetsmarknaden drabbas särskilt hårt. De blir oftare arbetslösa, de blir arbetslösa under längre tid, friställning är ett ständigt upplevt ord.

I glesbygd och avfolkningsbygd ser människorna gemenskapen försvinna därför att arbete saknas och servicen försämras.

Alltför många kan ännu inte få den vård, den utbildning, den bostad de borde vara berättigade till.

Demokratin gör fortfarande helt utannör
fabriksportarna.

Så kunde jag fortsätta. Arbetarrörelsens styrka har varit att vi alltid gått i spetsen för kritiken av det samhälle vi i så hög grad själva har skapat. Det är detta som ger oss drivkraften framåt. Det speglar i grunden självförtroende.

Naturligtvis löper vi då risken att på kort sikt gå emot en opinion eller att skapa förväntningar om en snabb lösning av problemen.

Men vi har lärt oss att samhällets förändring kräver tålamod.

Vid sitt bildande krävde socialdemokratin allmän rösträtt. Det tog 30 år innan den genomförts.

Arbete åt alla var arbetarrörelsens främsta paroll. Det dröjde till 30-talet innan massarbetslösheten kunde röjas undan och till 40-talet innan vi nådde full sysselsättning.

Människorna har i grunden stor förståelse för

att förändring tar tid, att det inte ligger
i mänsklig makt att lösa alla problem på en
gång.

För att vinna deras förtroende måste man
öppet redovisa problem, ^{hister}~~trister~~ och svårig-
heter. Vi skall visa samhället sådant det är.

Vi skall redovisa våra idéer och värderingar. Vi är övertygade om att en social utjämning och ett avskaffande av klasskillnaderna leder till ett mera harmoniskt samhälle. Vi är förvissade om att människor i samverkan når bättre resultat än om man ensidigt satsar på individens självhävdelse och egoism.

Vi skall gemensamt fackligt och politiskt ge oss i kast med att i praktisk gärning bekämpa bristerna och genomföra våra förslag.

Så skall det svenska samhällets förändring fortsättas på den demokratiska socialismens grund.